

A portrait of Miquel Batllori, an elderly man with a serious expression, wearing a dark blue suit, white shirt, and patterned tie. He is holding a cane in his right hand. The background is dark and out of focus, with some lights visible on the left side.

Miquel Batllori, 'urbi et orbi' per la cultura catalana

L'estudiós Miquel Batllori i Munné, el pare Batllori, ha estat nomenat doctor 'honoris causa' per onze universitats catalanes, en un acte sense precedents. La suma de reconeixements han convertit l'esdeveniment en un homenatge múltiple que enforteix la cultura que ell ha contribuït a engrandir.

El dia era rúfol, a Barcelona, aquest 23 de maig. Algú va aventurar que hi feia un temps de caràcter, com si s'hagués posat a l'alçada de les circumstàncies, volgutament borgià. Un llamp i un ruixat i núvols poderosos que s'obren amb la mateixa determinació que els havia fet ennegrir, que obliguen a mirar enlaire i regalen aleshores la promesa de la calma en un tros de blau celest. El mateix color, per cert, que lluïa a Santa Maria del Mar, fins i tot quan a fora avançava el capvespre. El 23 de maig del 2002, dins de l'església gòtica, hi va haver grocs i vermells dels Borja, verd de coure envellit de campana, negre de togues i vestits de mudar. Els ulls, però, tots els ulls, se centraven en el blau: el blau cel d'un birret.

Ningú no li recorda precedents, a l'acte que va acollir l'espai gòtic de Santa Maria del Mar. Allí, davant d'una multitud respectuosa que omplia el recinte de gom a gom, les universitats catalanes investien doctor *honoris causa* Miquel Batllori (historiador, erudit i savi en el sentit més sencer del terme). Així, si abans ja ho havien fet les universitats de les Illes Balears, Politècnica de València i València (que també eren representades a la cerimònia), ara, en un esdeveniment inèdit, ho feien conjuntament les d'Alacant, Autònoma de Barcelona, Barcelona, Girona, Jaume I, Lleida, Politècnica de Catalunya, Pompeu Fabra, Ramon Llull, Rovira i Virgili i Vic (les universitats d'Andorra, Internacional de Catalunya i Oberta de Catalunya, a més, s'adherien a l'acte). Al reconeixement s'hi sumaven destacades personalitats del món civil i eclesial de l'antiga Corona d'Aragó.

Si és que calia buscar cap pretext per a un homenatge a la figura indiscutida del pare jesuïta Miquel Batllori, difícilment se'n podria haver trobat cap de millor que la presentació del primer volum del *Diplomatari Borja*. Batllori, que al llarg dels seus 92 anys ha treballat, amb el rigor i la saviesa que se li han fet tret característic, una temàtica diversa i temporalment àmplia (des dels estudis sobre Ramon Llull o Ar-

nau de Vilanova a Bernat Metge o Vidal i Barraquer, de la intervenció dels jesuïtes en la independència d'Hispanoamèrica a la presència de la cultura catalana a Europa), ha centrat part de la seva atenció erudita en una de les famílies més controvertides i emblemàtiques de la cultura occidental: els Borja.

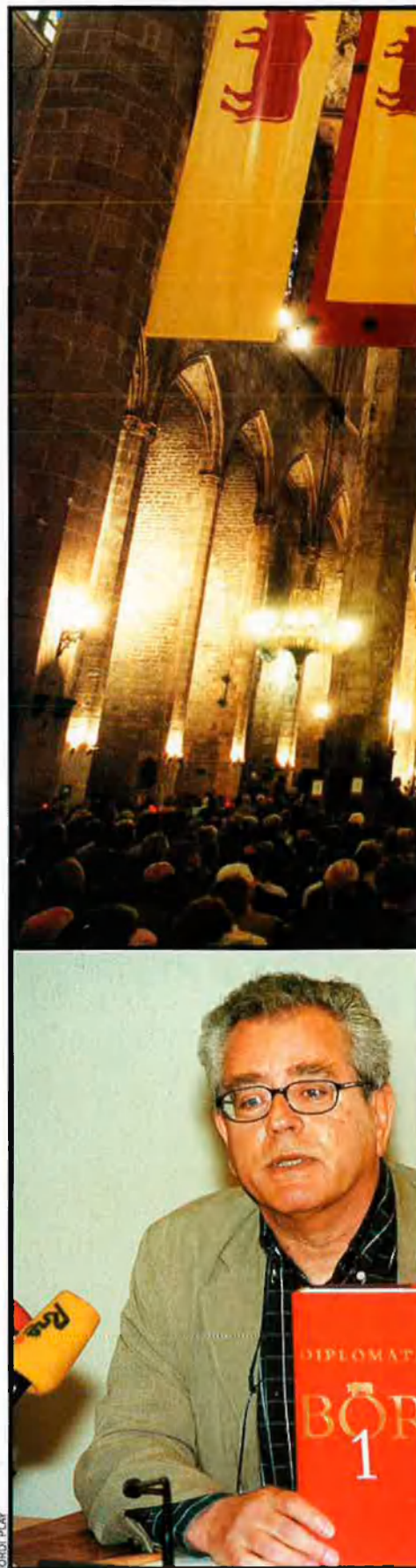
El 'Diplomatari', llegat de futur.

"El vell que planta un arbre sap que els fruits són per als segles futurs." Amb la cita de Ciceró –en llatí, no caldria sinó– va explicar Miquel Batllori l'abast i el sentit de la magna empresa. Després d'anys de treball i de superar també nombroses dificultats, el 22 de maig es presentava, a la seu de l'Institut d'Estudis Catalans, a Barcelona, el primer volum del *Diplomatari Borja*, fet realitat per l'editorial 3i4 i que ha d'aplegar tota la documentació generada per la insigne família, actualment dispersa (i en bona part inèdita) en diversos arxius europeus.

El projecte, dirigit pel mateix Batllori, va néixer per la coincidència d'interessos entre el jesuïta i un altre erudit, Lluís Cerveró i Gomis (1902-1983), que va realitzar, des dels anys quaranta, una sistemàtica tasca de registre de tota la documentació relacionada amb la família Borja dipositada a l'Arxiu del Regne de València. Precisament sobre la base del colossal treball realitzat per Cerveró és que s'alça la primera pedra d'un *Diplomatari* que té previst abastar una cinquantena de volums en un termini de realització "no menor de 25 anys", segons l'editor, Eliseu Climent.

De moment, aquest volum inicial ("un autèntic llibre cardenalici", va

Ningú no recorda precedents a l'acte que acollí el gòtic de Santa Maria del Mar

JORDI PLAY

“El vell que planta un arbre sap que els fruits són per als segles futurs”

apuntar Batllori, amb el seu sempre fi sentit de l'humor) ens ofereix més de sis-cents documents de l'Arxiu del Regne de València que ens acosten al període comprès entre els anys 1299 i 1429. A més, s'hi han inclòs també estudis introductoris sobre l'època i la família Borja, a càrrec de diferents especialistes.

No acaben aquí, però, les innovacions d'aquest *Diplomatari*. Les il·lustracions són un altre dels elements característics, que, juntament amb el disseny realitzat per Enric Satué amb la voluntat de “conciliar tradició i modernitat”, donen a l'obra un caire encara més singular. A més, Satué ha recuperat per a aquesta obra un tipus de lletra relacionat amb la família Borja i ha dissenyat una genealogia borgiana que acompanya el volum primer a tall de pòster desplegable.

En tot cas, el fet de posar a l'abast de l'estudi, ordenada, la documentació sobre els Borja ajudarà, de segur, a aclarir conceptes sobre una nissaga que arrossega molta llegenda. En aquest sentit, les paraules de Miquel Batllori van ser explícites: “A mi no m'agrada la història vindicativa. En els Borja sempre hi ha blanc i negre, roig i rosa.” Un dels aspectes que va destacar l'erudit sobre la família, i que es desprèn directament dels documents estudiats fins ara, és l'ús que feia el papa Roderic de Borja, Alexandre VI, “d'un català popular i esponent”. “La seva llengua personal –reblà Batllori en l'explicació– era el català de València.”

Un conveni per a ajudar la història. Precisament la voluntat de deixar de banda llegendes (ja siguin negres o roses) i oferir a la nissaga borgiana el dret de ser estudiada sobre la base del rigor i la ciència va ser l'eix central d'un

Dalt, panoràmica de Santa Maria del Mar, a Barcelona, durant el doble acte d'homenatge al pare Miquel Batllori. A baix, presentació del primer volum del *Diplomatari Borja*, amb Enric Satué, dissenyador (esquerra), i Batllori al costat d'Eliseu Cilment, editor.

Acord per al lliurament de la documentació del Vaticà. Dalt, intervenció de Joaquim Company (Universitat de Lleida); a sota, el moment de la signatura.

altre acte que també va tenir lloc a l'aoxopluc de l'homenatge del dia 23 de maig. No tan espectacular, sens dubte, però d'una importància capital.

La capella de Santa Àgata al Palau Reial Major de la barcelonina plaça del Rei va acollir, entrat el migdia, la signatura del conveni entre l'Archivio Segreto Vaticano, l'Institut Internacional d'Estudis Borgia (IIEB) i la Fundació Winterthur mitjançant el qual es va acordar la compra d'una còpia de la nombrosa documentació que hi ha al Vaticà sobre els papes Borja Calixt III i Alexandre VI. Tot aquest corpus documental, que actualment està essent digitalitzat, serà dipositat a l'arxiu de

la Corona d'Aragó per oferir-lo a l'estudi dels investigadors (a més, es preveu la possibilitat que, a mitjà termini, passi també a formar part de l'Arxiu del Regne de València). Frederic Boix, secretari general de la Fundació Winterthur, entitat que finança la compra dels documents, va expressar que, tot i considerar aventurat "afirmar que avui fem història", sí que "hi col·laborem".

El mateix Miquel Batllori havia anunciat, el dia anterior, que es tractava d'un acte "de gran transcendència". Així, va explicar com el fet que el treball d'aquesta documentació hagi estat parcial, seguint el fil concret dels interessos de cada investigació, ha causat

que hi hagi milers de documents encara desconeguts "o dels quals només se'n coneix un paràgraf. Entre el que arribi ara amb aquest acord hi trobarem moltes sorpreses".

De fet, el cardenal Jorge María Mejía, arxiver i bibliotecari de la Santa Església Romana i representant de l'Archivio Segreto Vaticano (un arxiu que, en paraules seves, "de secret cada vegada en té menys, i això que en llatí original la paraula significa una cosa molt diferent del que sona a oïdes d'avui"), va expressar la seva satisfacció per un acord que permetrà "conèixer objectivament la història de la família Borja, no sempre tractada d'acord amb la documentació que nosaltres posseïm". Se'n va felicitar, a més, perquè "intentar signar un contracte amb el Vaticà és una de les qüestions més complexes que hi ha".

Repic d'homenatge. Per escampar l'homenatge als quatre vents calien complicitats de pes. De molt de pes. D'un pes de fins a 4.898 quilos. Aquests són, si més no, els del carilló del palau de la Generalitat de Catalunya, que, juntament amb les altres campanes del centre de la ciutat, va sonar per al pare Batllori, en la tarda de núvols feréstecs que va embolcallar la Barcelona borgiana del 23 de maig.

A dos quarts de set de la tarda començava el volteig general, acompanyat per la melodia més emblemàtica possible, entonada per les 49 campanes del carilló: el "Cant de coronació d'Alexandre VI". Exactament, una adaptació per a bronze percudit realitzada en un temps rècord per l'actual ànima i intèrpret d'aquest no prou conegut monumental instrument: Anna Maria Reverté.

Quan s'escampen els tocs de campana, i arriben nítids a la plaça de Sant Jaume, al carrer del Bisbe i de la Ciutat, en una petita sala, just a sota de l'estructura construïda seguint les formes del campanar de la catedral, el so hi serà esmorteït, gairebé intuït, barrejat amb el cruixir del mecanisme que acciona la carillonista. Nosaltres, tots els altres, escoltem l'estranya música i, potser ens sorprenem o potser cami-

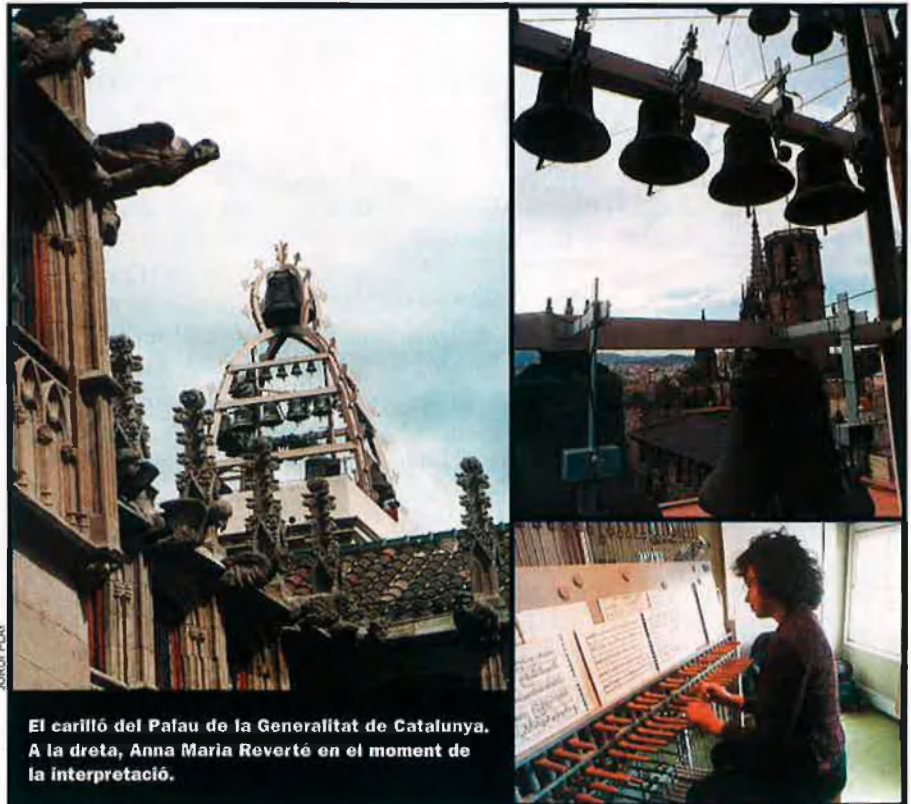

nem més apressadament encara —com aquell grup de senyores totes arreglades que van fent cap a la plaça de Santa Maria amb l'excitació pròpia dels dies de festa. Mentrestant, qui ho vulgui escoltar podrà tornar a imaginar, després de tants anys, de segles, les síl·labes que s'allarguen i s'allarguen amb l'ampullositat pròpia de l'esdeveniment per al qual han estat escrites. “Sembla que vulgui dir ‘al-leluia’ i quan acaba la paraula resulta que és ‘Alexandrum’”, explica Reverté.

Aquest “Cant de la coronació”, recuperat especialment per a l'esdeveniment, serà interpretat després a la basílica de Santa Maria del Mar per Victoria Musicae. I aleshores serà la segona vegada que sonarà, en realitat, des del 1492: l'única vegada en la història que s'havia fet servir aquest cant havia estat precisament en el moment de la coronació de Roderic de Borja com a papa Alexandre VI.

Tal com explica Josep Lluís Teodoro, doctor en Filologia Llatina, “en realitat es tracta d'una adaptació del text trobat en una biblioteca vienesa: una còpia realitzada al segle XVII sobre algunes notes vistes al Vaticà”. Teodoro ha estat l'encarregat de recrear el text sobre la base del que hi havia, que era pràcticament il·legible. Sabent que es tractava d'un cant penitencial dedicat a la Mare de Déu, i amb algunes paraules clau identificables (“pecador”, “perdona'ns”, etc.), ha sorgit el text recreat. La música, que sí que es podia llegir, ha estat transcrita per M. Carmen Gómez. I Roderic ha tornat a tenir Coronació. “Tant de bo —exclama Teodoro—, que ara, amb l'Institut d'Estudis Borgians hi haja els mitjans per cercar el text original!” En tot cas, de moment, hem assistit a un moment gairebé únic: encara que difícilment s'acostaria a la magnificència de la cort papal renaixentista, les columnes gòtiques de la basílica barcelonina es van fer marc perfecte per acollir, cinc-cents deu anys després, les notes d'aquell (possible) “Salve regis mater...”.

En tot cas, de moment, les portes de l'església encara són tancades. A fora, però, ja n'hi ha que esperen, amb la invitació a la mà. Se senten les corals assajar i un incipient “Gaudeamus” tra-

El carilló del Palau de la Generalitat de Catalunya. A la dreta, Anna Maria Reverté en el moment de la interpretació.

El ‘Cant de Coronació’ només s’havia escoltat en la investidura de Roderic de Borja com a papa, el 1492

vessa les parets de Santa Maria. “Aquesta església és el monument gòtic més gran del món fet amb menys pedres”, va explicant un senyor mentre fa temps. “Hem arribat massa aviat”, comenta un altre. La resposta li la donen els amics, esgraonada: “Ja va bé”, l’un; l’altre: “Si no plou.”

De seguida comencen a ser gentada, els grups de persones que es van aplegant a la plaça, que se saluden i que es miren de reüll els turistes que s’han trobat, encuriats, amb el preludi de cerimònia que no saben que ha de venir. “A Xàtiva, Gandia i València tocaran els carillons a aquesta hora”, aclareix algú. En tot cas, si la informació no acaba de

ser del tot exacta, sí que hi ha una clara percepció de la dimensió de l'esdeveniment: “És una cosa molt sèria, agermana molts pobles que tenim la mateixa llengua”, rebla una senyora que de seguida somriu. Maria Sobreperere, que aquest és el seu nom, està contenta: “Si és com han dit, l'acte serà molt bonic.” De seguida s’ha fet un petit cercle de salutacions: “Ah! D’EL TEMPS! A València hi ha gent molt ferma!”, exclama de seguida una veu en conèixer a sant de què hi ha qui se la passa vinga a fer gargots en una llibreta. Hi ha algú més que va escrivint, descobreix de seguida una senyora que pregunta, tot arreglant-se els cabells: “Nena, després de tu vindrà també en Quim Monzó, a preguntar-nos?”

No obren, que encara no és hora. Abans de badar les portes, dos representants del Gremi de Campaners de València, mare i fill, amb el seu campanar mòbil situat a la plaça de Santa Maria (malgrat l’aguda perspicàcia d’un guàrdia urbà que a punt —a punt!— està d’interrompre la cerimònia per provar de fer-los “circular”) fan una mostra de tocs de Xàtiva (l’àngelus, el despertar

de les campanes, toc a temps i repics de festa major) i de València (l'àngelus, l'entrada, clamoreig, repic, volteig general i ànimes). Acaben i —cronometrat— s'obren de bat a bat les portes. La basílica s'omple de seguida, tan ordenadament que sembla impossible, amb la gentada. Però és que hi ha ambient de cerimònia.

Homenatge en dues parts. Dins de l'església, l'escenari és esplèndid. Rectors i doctors arriben amb fundes per a les togues i unes capsas austeres, de cartró, que porten gairebé tots i que se suposa que guarden els birrets respectius i distintius. Hi ha els membres dels cors que van retrobant les seves posicions, després d'un curt descans (de l'Eschola Cantorum de la Universitat de Barcelona, dels cors de les universitats de les Illes Balears i Rovira i Virgili i de l'Orfeó Universitari de València), hi ha representants del món de la cultura, de la política, de la universitat, gent més jove i de ben gran. Ben pocs seran els qui no dedicaran una estona a contemplar el conjunt, més solemne encara per obra dels divuit immensos estendards penjats en tres fileres de columna a columna, amb atributs de la família Borja i creats amb l'assessorament de l'heraldista Armand de Fluvià. El bou de la vella nissaga torna a regnar.

De sobte, la música. Algú hi reconeix compassos de la Muixeranga? I molt més: és Carles Santos, que s'ha ficat mans a l'orgue i inicia, solemnement i clara, el cerimonial. De seguida, una veu en *off*: "Poseu-vos en peu." Arriben en comitiva, pel costat esquerre del presbiteri, amb el *Canticorum Jubilo* entonat per les corals, el mestre de cerimònies de la Universitat d'Alacant (que actualment ostenta la presidència de l'Institut Joan Lluís Vives), els secretaris generals i els rectors de les universitats. Salvador Ordóñez, rector de la Universitat d'Alacant, obre la sessió i es llegeix l'acta conjunta de nomenament com a doctor *honoris causa* del P. Miquel Batllori i Munné, qui compareixerà poc després acompanyat del padrí, el doctor Martí de Riquer, tots dos seguits de prop pel llampegueig

dels flaixos: càmeres i fotògrafs seguiran tota la cerimònia de ben a prop.

"Parlar del pare Batllori és per una banda fàcil i per l'altra difícil." El doctor Martí de Riquer, catedràtic de Filologia Romànica, una altra figura destacada en el camp de la ciència humanística, és l'encarregat de la *laudatio*: "fàcil si es coneix la seva obra", continua Martí de Riquer, "i es disposa de quatre hores per explicar-ho". "La seva intuïció, el sentit de la història i la força que dóna la llatinitat", vet aquí tres dels puntals que expliquen alguns dels perquès del pare Batllori.

"Tothom dret. Doctors, cobriu-vos." Les paraules del rector d'Alacant ini-

**L'humorisme
batllorià sempre
fa blanc.
Humor,
intel·ligència
i erudició:
un luxe, escoltar
els raonaments
de Miquel Batllori**

cien la proclamació com a doctor *honoris causa*. L'emoció s'encomana. "Rebeu el birret que honora els vostres coneixements." El somriure del pare Batllori corrobora el protocol. "Rebeu aquests guants blancs, símbol de la puresa, que han de servir les vostres mans." I acte seguit, cadascuna de les universitats representades li van fent lliurament dels seus respectius atributs. I l'abracen, "com a mostra de mutu afecte i fraternitat". Després de l'Al·leluia del *Messies* de Händel (durant la interpretació, Batllori, amb les ulleres ja posades —i el birret—, repassa el text del seu discurs, concentrat), ja té la paraula en nou doctor *honoris causa* per onze universitats més dels Països Catalans: el pare Miquel Batllori.

I el discurs, no caldria sinó, és brillant. Molt. I embadaleix. Embadaleixen les paraules i la veu, també, el seu dring precís, la rapidesa, la netedat. I l'humor, aquest "humorisme transcendent" davant les paradoxes de la vida que ell mateix s'encarrega de descriure. I de practicar: "també, ací, s'ha escoltat la paradoxa: m'heu preparat, vivint i vivent encara, un funeral de luxe, molt més que de primera, amb cardenals, bisbes i capellans a desdir." Les rialles entre els assistents —encara més embadalits— s'hauran de repetir diverses vegades durant la lliçó magistral: l'humorisme batllorià fa blanc, sempre intel·ligent. Humor, intel·ligència i erudició: un veritable luxe, escoltar els raonaments de Miquel Batllori, el repàs a les idees que hauria desenvolupat si hagués pogut dedicar un discurs sencer a cadascuna de les universitats, alguns dels seus records que ens són retalls d'història vívida del país. "Espero que no us hagi desplaçat que en un acte doble i tan llarg com aquest us hagi llegit un discurs de pures insinuacions temàtiques", rebla, finalment, el savi —que ho és, encara que no li degui agradar ni poc ni gaire que l'anomenin així. Els aplaudiments són llargs. El públic s'alça. L'emoció no es desborda. Potser és per això que es fa tan intensa.

Les paraules del rector d'Alacant, dirigides al nou doctor en nom de totes les universitats de l'Institut Joan Lluís Vives, van precedir el simbòlic *Gaudeamus Igitur*: "La llibertat és consubstancial a la universitat", va afirmar Ordóñez. "Vida, obra i mètode del pare Batllori han de ser un referent per als qui aspirem a ser universitaris compromesos amb la societat."

I s'aixeca la sessió universitària. Tot seguit comença la segona part d'un acte que procura en totes les seves formes servir la independència i els criteris de les diferents institucions que hi participen. La il·luminació ha canviat. La Capella de Ministrers, dirigida per Carles Magraner, interpreta algunes peces musicals de la cort dels Borja. El pare Batllori, assegut, escolta i somriu. El seu somriure, una línia lleu i constant, potser sorneguera, fins i tot, impressiona.

Les universitats catalanes investeixen doctor 'honoris causa' Miquel Batllori en un acte sense precedents. A la imatge, un moment de la cerimònia. A sota d'aquestes ratlles, el nou doctor durant la lectura de la seva lliçó magistral.

Diverses imatges dels rectors. A la dreta, l'alcalde de Barcelona, Joan Clos, que finalment no va poder assistir a la cerimònia, va voler felicitar Batllori abans de la investidura.

De dalt a baix, la glosa de Miquel Navarro; Jordi Pujol i Eliseu Climent, amb Javier Callizo; i els estendards borgians que guarneixen Santa Maria del Mar.

“Són dies de glòria per a la nació catalana.” Les paraules que va exclamar el papa Calixt III en ser coronat ressonen, ara per encetar l’acte d’homenatge. Dalt de l’escenari, una nodrida representació institucional de l’antiga Corona d’Aragó (llevat dels actuals inquilins de les màximes institucions del País Valencià, que no han enviat cap representació a l’homenatge): Jordi Pujol, president de la Generalitat de Catalunya, Juli Minobes, ministre d’Afers Estrangers d’Andorra, Damià Pons, conseller de Cultura del Govern

de les Illes Balears, Javier Callizo, de la Diputació General d’Aragó, Vladimir de Semir, regidor de l’Ajuntament de Barcelona, i Josepa Frau, alcaldessa de Gandia, a més d’Eliseu Climent, de l’Institut Internacional d’Estudis Borgians.

També, els representants eclesiàstics, el cardenal Jorge María Mejía, en representació del Vaticà —qui, a més, va lliurar al pare Batllori la distinció papal de la creu Pro Ecclesia et Pontifice—, el cardenal i arquebisbe de Barcelona, Ricard Maria Carles, i Miquel

Navarro, de la Facultat de Teologia de València, que va fer una brillant glosa del treball del pare Miquel Batllori sobre la família Borja i el seu *Diplomatari*.

Josepa Frau, acte seguit, va portar al pare Batllori “el reconeixement de tres ciutats: Canals, Xàtiva i Gandia. Gràcies a vostè ens hem conegut millor i hem respectat la nostra història i la nostra cultura”, mentre que Vladimir de Semir, en nom de l’alcalde Joan Clos, li va transmetre també el reconeixement de la ciutat de Barcelona. Re-

De dalt a baix i d'esquerra a dreta, Miquel Batllori abans de començar la segona part de l'acte; amb el cardenal Meja; el parlament de Josepa Frau; Juli Minobes, Damià Pons, Jordi Pujol, Javier Callizo i Eliseu Climent; interpretació del 'Ternari' del Misteri d'Elx; i intervenció de Jordi Pujol.

blava el clau de la solemnitat la Capella del Misteri d'Elx: en agraïment a les gestions fetes per l'erudit a favor de la declaració del Misteri com a Patrimoni de la Humanitat, van interpretar dos fragments de "Sant Tomàs" i el "Ternari" i van aconseguir una de les estones més intenses de la nit: l'aplaudiment, en acabada la interpretació, va ser tancat. Tant, que, fora de protocol, els va caldre tornar a saludar.

Les intervencions dels cardenals Ricard Maria Carles i Jorge Mejía van precedir un altre dels moments clau de

l'homenatge: la interpretació del "Cant de coronació d'Alexandre VI".

"No se m'acut cap altre adjectiu per qualificar el que està passant aquesta nit que el de fastuós." Així obria Jordi Pujol el seu parlament, en el qual va lloar tant la figura del pare Batllori (per a qui va recordar la descripció feta per Albert Manent: "té totes les virtuts i cap dels defectes d'un cardenal del Renaixement. I em sembla que això es pot prendre com un homenatge", hi va afegir) com el seu treball, mitjançant el qual es pot descobrir, va afirmar, una "força in-

terior" en la nostra cultura que "abasta temps i territori", un "element de continuïtat de Ramon Llull fins avui mateix, amb capacitat de crear un univers i mantenir-lo fins i tot en condicions ben precàries". "Em sento feliç de poder participar en aquest acte", va afirmar.

L'*Al-leluia* de Handel va tancar el llarg homenatge. Dalt de l'escenari, molta estona després que s'hagués tancat l'acte, encara hi havia gent, esperant per saludar el pare Batllori.

Núria Cadenas